

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 30. listopadu 2021 ve věci č. 52358/15 – *Genov a Sarbinska proti Bulharsku*

Senát čtvrté sekce Soudu rozhodl šesti hlasy proti jednomu o porušení článku 10 Úmluvy spočívajícím v odsouzení stěžovatelů za posprejování památníku před sídlem socialistické (bývalé komunistické) strany během celostátních protestů proti této straně.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé jsou známý blogger a politická aktivistka. V květnu 2013 byla po parlamentních volbách vytvořena nová vláda, ve které měla hlavní zastoupení socialistická strana, což je bývalá bulharská komunistická strana („BKS“). Poté, co parlament schválil jmenování bohatého podnikatele, politika a vlastníka médií za předsedu Státní agentury pro národní bezpečnost, proběhla v Bulharsku série demonstrací. Následně došlo ke zrušení jmenování, nicméně protesty nadále pokračovaly, což vyvrcholilo demisí vlády v červenci 2014. Oba stěžovatelé se na protestech aktivně podíleli.

V období, kdy protesty probíhaly, na výročí bolševické revoluce v listopadu 2013, byl v noci posprejován památník partyzánů před sídlem bulharské socialistické strany v Sofii, který zde byl umístěn již v 70. letech 20. století. Sochy partyzánů byly posprejovány růžovou a purpurovou barvou s nápisem „KDO? BKS-OSTUDA! KDO!“, přičemž právě slovo „kdo“ ve smyslu „kdo navrhnul danou osobu na tuto funkci“ byl slogan spojen s probíhajícími protesty. Policie zadržela v blízkosti památníku stěžovatele, přičemž u nich našla spreje, ochranné masky a rukavice. Stěžovatelé se k činu nepřiznali, nicméně jim byly s jejich souhlasem odebrány stěry z rukou a oblečení. Následně se potvrdilo, že tyto obsahovaly stejnou barvu jako byla barva použita na památníku. Památník byl posléze vyčištěn a barva odstraněna.

Proti stěžovatelům bylo vedeno trestní řízení pro podezření z výtržnictví. První instance rozhodla o zproštění viny, nicméně odvolací soud zrušil rozhodnutí prvoinstančního soudu a shledal stěžovatele vinnými. Odvolací soud však zprostil stěžovatele trestné odpovědnosti a uložil jim správní pokuty a náhradu nákladů řízení, a to v celkové výši zhruba 1000 eur na osobu.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 10 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že odsouzením a uložením pokut za spáchání trestného činu výtržnictví v důsledku posprejování památníků došlo k porušení článku 10 Úmluvy.

a) K přijatelnosti

Soud předně zkoumal, zda lze jednání stěžovatelů v podobě posprejování památníku podřadit pod „projev“ chráněný článkem 10 Úmluvy. Uvedl, že při odpovědi na tuto otázku je nutno přihlídnout ke kontextu případu. Stěžovatelé byli aktivními účastníky protivládních protestů. Jejich jednání bylo kombinací jednak symbolického aktu, a to s úmyslem zesměšnit památník spojený se socialistickou stranou, která byla v dané době hlavní vládní stranou a podpořila též nominaci předsedy státní agentury, jež vedla k protestům, a jednak dotazu adresovaného této straně a vládě ohledně toho, kdo ve skutečnosti stojí za zmíněnou nominací. Je tedy zřejmé, že svým činem – bez ohledu na to, jak byl dle vnitrostátního práva klasifikován – se stěžovatelé snažili zapojit do politického protestu, a tudíž šířit své názory o předmětné politické straně a její minulosti (*Handzhiyski proti Bulharsku*, č. 10783/14, rozsudek ze dne 6. dubna 2021, § 45). Pokoutná povaha jejich činu ani jejich následná snaha utajit podíl na něm nemohou vézt k opačnému závěru. V opačném případě by nebylo možné poskytnout ochranu článku 10 Úmluvy například autorům publikujícím pod pseudonymem. Soud měl tedy za to, že se na projednávaný případ použije článek 10 Úmluvy.

b) K odůvodněnosti

1. K existenci zásahu

Odsouzení stěžovatelů za posprejování památníku lze dle Soudu považovat za zásah do jejich práva na svobodu projevu. Byť se stěžovatelé k činu nepřiznali, jejich odsouzení se týkalo jednání, které spadalo do rozsahu svobody projevu. Opačný závěr by znamenal, že stěžovatelé by se museli k činu přiznat; mají však právo nevypovídat ve svůj neprospěch.

2. K zákonnosti

K zásahu došlo na základě ustanovení trestního zákoníku, který zakotvuje trestný čin výtržnictví. Není úkolem Soudu posuzovat, zda vnitrostátní soudy správně klasifikovaly jednání stěžovatelů jako výtržnictví; Soud nepředstavuje odvolací instanci a jeho přezkum je limitován subsidiární povahou Úmluvy. Rozhodnutí vnitrostátního odvolacího soudu bylo dostatečně odůvodněné a nebylo svévolné nebo zjevně v rozporu s příslušným ustanovením trestního zákoníku. Kromě toho lze toto ustanovení považovat za dostatečně předvídatelné. Je sice pravdou, že definice výtržnictví je spíše široká, nicméně stěžovatelé učinili provokativní gesto, které pravděpodobně mohlo narušit veřejný pořádek nebo urazit některé osoby. Samotná skutečnost, že stěžovatelé jednali v utajení a pokusili se vyhnout odhalení ukazuje, že si byli vědomi možnosti vzniku trestní odpovědnosti. Přestože hanobení veřejných památníků nebylo až do projednávaného případu posouzeno vnitrostátními soudy jako výtržnictví, nelze rozsudek odvolacího soudu považovat za náhlou a nepředvídatelnou změnu judikatury.

3. K legitimnímu cíli

Soud měl za to, že zásah směřoval k legitimnímu cíli v podobě ochrany morálky a ochrany práv jiných osob. Veřejnost má zájem na uchování kulturního dědictví (*Margulev proti Rusku*, č. 15449/09, rozsudek ze dne 8. října 2019, § 37). Nic nenásvědčovalo tomu, že by zásah směřoval k ochraně vlastníka pomníku, jehož identita zůstala nejasná, což potvrdily i vnitrostátní soudy. Navíc nebyly vyčísleny náklady spojené s vyčištěním památky. Rovněž se nejevilo, že by zásah směřoval k ochraně veřejné bezpečnosti. Jednání stěžovatelů bylo pokojné a došlo k němu tajně v brzkých ranních hodinách; nic nenásvědčovalo tomu, že by mohlo způsobit veřejné nepokoje.

4. K nezbytnosti v demokratické společnosti

Soud měl nakonec za úkol posoudit, zda byl namítaný zásah nezbytný v demokratické společnosti. Uložená pokuta byla na spodní hranici možného uděleného trestu. Nebylo prokázáno, že by tato pokuta způsobila stěžovatelům finanční tíseň. Otázkou však je, zda bylo vůbec nezbytné stěžovatele potrestat. Soud nedávno v podobné věci shledal, že opatření, včetně přiměřených sankcí, s cílem odradit od ničení nebo poškozování veřejných památníků lze považovat za nezbytné v demokratické společnosti, jakkoliv legitimní se můžou zdát důvody, pro které k činu došlo. Je tomu tak zejména proto, že veřejné památníky jsou často fyzicky unikátní a tvoří část kulturního dědictví společnosti. Navíc v demokratické společnosti a právním státě by se osud veřejných památníků měl řešit náležitými legálními způsoby, a ne prostřednictvím skrytých či násilných činů (*Handzhiyski proti Bulharsku*, cit. výše, § 53).

V kontextu projednávané věci k tomu Soud ještě dodal, že fyzické poškození památky, třebaže není výlučným faktorem pro posouzení nezbytnosti zásahu, má v zásadě největší váhu. Soud se tedy zabýval otázkou, zda posprejováním došlo k poškození památníku. Upozornil, že nebylo prokázáno nevratné poškození. Je pravdou, že sprejování, ačkoli obvykle nepoškozuje podkladový povrch, mění tento povrch vizuálně. Sprejování rovněž ovlivňuje vizuální vzhled památky trvale nebo dlouhodobě, pokud nedojde ke vhodnému odstranění nátěru, a tím i k navrácení původního vzhledu. Stále však platí, že vizuální poškození způsobené sprejováním sice vyžaduje jisté úsilí a náklady na jeho odstranění, je však obvykle plně odstranitelné. Nepoškozuje to tedy památku způsobem nebo rozsahem, který by po jejím vyčištění znemožňoval, aby nadále tvořila součást kulturního dědictví daného státu. Přesně to nastalo i v projednávaném případě – památník byl vyčištěn a vnitrostátní soudy samy uznaly, že jednání stěžovatelů nezpůsobilo žádnou finanční škodu. Vláda rovněž nedoložila žádné důkazy ohledně

nákladů vynaložených na vyčištění památníku a toho, kdo je uhradil. Nebylo prokázáno ani to, že by pokuta uložená stěžovatelům byla určena na úhradu těchto nákladů. Za těchto okolností nelze dle Soudu tvrdit, že by stěžovatelé způsobili vážné či nevratné poškození památníku, případně poškození, jehož odstranění by vyžadovalo značné náklady.

Soud poté posoudil i další relevantní faktory vymezené ve výše citované věci *Handzhiyski proti Bulharsku*. Konstatoval, že spáchaný čin nelze kvalifikovat jako vulgární nebo bezdůvodně urážlivý. Kontext jasně naznačuje, že záměrem tohoto činu bylo vyjádřit nesouhlas s nedávným parlamentním počínáním politické strany, která tvořila hlavní vládní stranu, a to v kontextu dlouhotrvajících celostátních protestů, které toto jednání vyvolalo. Tímto činem se navíc stěžovatelé pokusili odsoudit celkovou roli, kterou tato politická strana, jež vládla během komunistického režimu a byla spojována s partyzáni, sehrála v bulharských dějinách. Nelze tedy říct, že tento čin vyjadřoval pohrdání hluboce zakořeněnými společenskými hodnotami – na rozdíl od např. hanobení náhrobků.

Je potřeba rovněž zdůraznit, že předmětný památník byl postaven během komunismu a byl jasně navázán na hodnoty a myšlenky tehdejšího režimu. Těžko ho lze tedy považovat za památník požívající obecného uznání společnosti. Soud prvního stupně výslovně zdůraznil aspekt probíhající intenzivní veřejné debaty o dědictví komunistického režimu a zejména diskuse o osudu památek, které po něm zůstaly. V této souvislosti nelze přehlédnout, že bulharský zákonodárce odsoudil tento režim jako „zločinný“ a že oficiálně označil bulharskou komunistickou stranu, za „zločineckou organizaci (...) zaměřenou na potlačování lidských práv a demokratického systému“.

Z těchto důvodů měl Soud za to, že uložení sankcí nebylo nezbytné, a došlo tak k porušení článku 10 Úmluvy.

III. Oddělené stanovisko

Soudce Vehabović měl v nesouhlasném stanovisku za to, že se většina odklonila od závěrů vyslovených v případě *Handzhiyski proti Bulharsku* (cit. výše) a *Sinkova proti Ukrajině* (č. 39496/11, rozsudek ze dne 27. února 2018). Soudce konstatoval, že historické události a osobnosti je potřeba posuzovat v jejich specifickém dějinném kontextu. Veřejným orgánům náleží chránit památky a rozhodnout, zda mají nadále být součástí veřejného prostoru; do té doby je nicméně potřeba postupovat v souladu se zákonem.